

K problematice dalšího rozvoje teorie vědeckého komunismu

IVAN HRŮZA

Vysoká škola politická ÚV KSČ,
Praha

Základním předpokladem každé badatelské práce je nejen vymezení *objektu zkoumání daného vědního oboru* (oblasti světa, kterou se zabývá), ale i *předmětu oboru* (tj. na které fakty této oblasti a na jaké stránky těchto faktů a vztahů mezi nimi soustřeďuje v této souvislosti pozornost).

Pojetí předmětu oboru takto určuje *obecné cílové zaměření každé badatelské práce* v jeho rámci a její koordinaci s badatelskou prací souvisejících vědních oborů. Proto se promítá v každém tématu oborového zkoumání — již při formulaci vědeckých úkolů a v celém procesu jejich řešení.

Předmětem žádného *teoretického* vědního oboru nemohou být jen vnější stránky určité oblasti světa. Není jím dokonce ani pouhý mechanický součet podstatných stránek objektivních zákonů pohybu a vývoje této oblasti, který by postačovalo empiricky popisovat — tj. vykládat. Každé takové pojetí by podsouvalo na místo teorie eklekticismus. Odtud by nebylo možno odvodit žádný návod k jednání, podněty pro praxi.

Proto i skutečným předmětem teorie vědeckého komunismu může být jen *objektivní zákonitý systém pohybu a vývoje určité oblasti světa*. Jeho jednotlivé podstatné stránky a objektivní zákony jsou pouze prvky a rysy tohoto systému, který je založen na jejich mnohostranných vzájemných vazbách.

Objektem teorie vědeckého komunismu je přechod lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu. To vyvolává sklon zahrnovat do předmětu tohoto oboru *celou* mnohostrannou problematiku kategorií a objektivních zákonů zmíněného historického přechodu: často jejich eklektický součet.

Takové pojetí je chybné. Přechod lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu je svého druhu průsečíkem předmětu všech tří součástí marxismu-leninismu. Proto zahrnovat do předmětu teorie vědeckého komunismu veškerou tuto látku vede při badatelské práci ke ztrátě zřetele *vůči dělbě práce mezi třemi součástmi marxismu-leninismu*. Tím se poškozuje rozvoj této součásti a využívání jejich závěrů v praxi.

Přechod lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu naprosto nelze vyřazovat ani z předmětu marxisticko-leninské filozofie, zvláště pak z předmětu historického materialismu. Vždyť i v tomto přechodu se musí prosazovat také *nejobecnější* zákony pohybu a vývoje společnosti. Jejich projevy tvoří i zde organickou součást předmětu filozofie. Nelze je tedy směšovat s předmětem vědeckého komunismu, který je *specifičtější* — tak jako i předmět marxisticko-leninské politické ekonomie.

Obdobně nelze přechod od kapitalismu k socialismu a komunismu vyřazovat ani z předmětu politické ekonomie. Vždyť právě objektivní systém specifických podstatných stránek a objektivních zákonů *sociálně ekonomického pohybu*

a vývoje kapitalistického způsobu výroby (tj. předmět politické ekonomie kapitalismu) a odtud vyplývající společenské rozpory vedou koneckonců k tomu, že kapitalismus musí být nahrazen socialismem. Objektivní systém specifických podstatných stránek a objektivních zákonů *sociálně ekonomického pohybu a vývoje socialistického způsobu výroby* (tj. předmět politické ekonomie socialismu) pak tvoří koneckonců rozhodující základ všech společenských proměn, k nimž dochází při vývoji socialismu k vyšší fázi komunismu.

Předmět vědeckého komunismu tedy v sobě *nezahrnuje* všechny podstatné stránky a objektivní zákony přechodu lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu. Jeho obsah je užší. Souvisí především se *sociálně politickými procesy*. To však neznamená, že by se snad jednalo o nějakou „marxistickou politologii“. Takové pojetí by totiž naopak bylo *příliš úzké*.

Předmět teorie vědeckého komunismu totiž *nezahrnuje* izolovanou problematiku politiky (tj. jen jevy této oblasti nadstavby), jak je to charakteristické pro buržoazní politologii. Obor zkoumá aktivní úlohu politiky v jejích *vzájemných vazbách* s ostatními společenskými jevy — zvláště s ekonomikou.

Předmětem vědeckého komunismu je objektivní systém podstatných stránek a zákonů integrujícího vlivu politiky hnutí dělnické třídy, vedeného stranami leninského typu, komunistickými stranami, při mnohotvárných společenských proměnách na cestě postupného přechodu všeho lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu. Odtud vyplývá jeho těsné sepětí s předmětem obou ostatních součástí marxismu-leninismu, nutnost přímé návaznosti badatelské práce při zkoumání všech otázek života naší společnosti i důsledné dělby práce mezi nimi.

Tzv. filozofickou koncepci oboru tedy nelze přijmout. Odváděla by totiž pozornost vědeckovýzkumné práce od hlavních otázek, které přísluší zkoumat právě tomuto oboru, a snižovala tak její efektivnost:

Ujasnění předmětu vědeckého komunismu rovněž vyžaduje znát jeho *vztah k předmětu marxisticko-leninských historických věd* a analogicky s tím i jeho *vztah k předmětu marxisticko-leninského sociologického výzkumu*. Předmětem historického oboru (ani takového, který se zabývá speciálně dějinami mezinárodního revolučního komunistického dělnického hnutí a jeho stran či dějinami některé z nich) nejsou *přímo* podstatné stránky a objektivní zákony vědeckého komunismu.

Jeho vlastní předmět je širší. Zahrnuje v sobě *celý proces mnohostranné dějinné realizace* těchto a dalších podstatných stránek a objektivních zákonů pohybu a vývoje společnosti (tj. i týkajících se obou dalších součástí marxismu-leninismu). Tento proces realizace je navíc mnohem bohatší než tyto podstatné stránky a objektivní zákony samy.

Jeho součástí totiž jsou také všechny modifikace, odchylky, tj. dočasné dílčí okliky jejich realizace, vyvolávané specifickými podmínkami jednotlivých zemí, především specifickými podmínkami jejich jednotlivých vývojových etap. Pro historické zkoumání je charakteristické soustředění pozornosti na celou tuto širokou paletu dynamických vztahů mezi *obecnými podstatnými stránkami i objektivními zákony a rozprostraněností zvláštních i jednotlivých jevových forem jejich realizace*.

Obdobně rovněž předmět sociologického výzkumu je *širší* (a to i tehdy, analyzuje-li politické jevy) než předmět vědeckého komunismu (1). Zahrnuje to-

(1) Budeme se zde zabývat vztahem vědeckého komunismu a sociologického výzkumu, aniž bychom tím redukovali marxisticko-leninskou sociologii pouze na sociologický výzkum.

tiž v sobě *celý proces mnohostranné současné realizace* podstatných stránek a objektivních zákonů pohybu a vývoje společnosti, zkoumaných všemi třemi součástmi marxismu-leninismu. I tento proces jejich současné realizace je navíc (z obdobných důvodů jako u historických věd) mnohem bohatší než tyto stránky a zákony samy:

Teorie vědeckého komunismu na rozdíl od historických věd i od sociologického výzkumu zkoumá výše zmíněný *objektivní systém* podstatných stránek a zákonů integrujícího vlivu politiky hnutí dělnické třídy, vedeného stranami leninského typu, komunistickými stranami, v *teoreticko-logické zkratce* (analogicky, jako tomu je u předmětu filozofie či politické ekonomie). Proto musí na rozdíl od historického a sociologického zkoumání věnovat zvýšenou pozornost odrazu tohoto systému *pomocí vědeckých pojmů, kategorií, hypotéz a teorií*.

Také historickou interpretaci předmětu vědeckého komunismu tedy nelze přijmout. Zastírala by hranice mezi ním a historickým zkoumáním (dále pak obdobně i sociologickým výzkumem). Tím by hrubě narušovala dělbu práce mezi všemi těmito obory, a proto by poškozovala jejich další rozvoj, jehož podmínkou je právě co nejtěsnější mezioborová spolupráce.

Historický i sociologický výzkum jsou ovšem nezbytným podpůrným zázemím badatelské práce v oboru teorie vědeckého komunismu. Jen ve spolupráci s nimi je totiž možné opírat se o neustálou širokou prověrku platnosti jeho obecných závěrů a dále tyto závěry rozvíjet.

Ale také naopak. Badatelská práce v oboru teorie vědeckého komunismu je nezbytným podpůrným zázemím obou disciplín, které se zabývají společensky integrujícím vlivem politiky mezinárodního revolučního komunistického dělnického hnutí a jeho leninských stran, popřípadě politikou některé z nich. Je předpokladem důsledného uplatňování *vědecké systémovosti*.

To jsou základní souvislosti prohlubování přesnosti představ o předmětu teorie vědeckého komunismu. Jejich poznání je jedním z předpokladů pro zlepšování koordinace badatelské práce v tomto oboru a zároveň i mezi ní a badatelskou prací jak v oblasti obou ostatních součástí marxismu-leninismu, tak i v oblasti marxisticko-leninských historických věd a marxisticko-leninského sociologického výzkumu.

Z předmětu každého teoretického oboru zároveň vyplývají i hlavní rysy jeho *metody* ($P \rightarrow M$). Je tomu stejně jako ve výrobě, kde rovněž platí, že výběr a vývoj pracovních nástrojů, které používáme, záleží především na pracovním předmětu, na němž jejich prostřednictvím působíme.

Na druhé straně pak vývoj metody oboru zpětně ovlivňuje její předmět ($M \rightarrow P$), vede k jeho upřesňování, někdy i k jeho rozšiřování. Je zde tedy opět shodná souvislost jako ve výrobě, kde vývoj pracovních prostředků zpravidla umožňuje zvyšovat intenzitu našeho působení na pracovní předmět — popřípadě rozšiřovat okruh surovin, které pracovní předmět tvoří.

Předmět a metoda každé vědy, a proto i oboru teorie vědeckého komunismu, jsou tedy ve své podstatě navzájem spjatými jen relativně klidovými polárními momenty vědecké práce — tak jako pracovní předmět a pracovní prostředek jsou od sebe neoddělitelnými, jen relativně klidovými polárními momenty pracovního procesu. I z této souvislosti vyplývá vliv úrovně ujasnění předmětu oboru na efektivnost vědecké práce.

Metoda vědního oboru, to je *způsob*, jímž jej pomocí teoreticko-badatelské práce dále rozvíjíme. Je to i způsob jeho uplatňování v praxi i způsob jeho výkladu a studia.

Jádrem metody každého teoretického vědního oboru je *teoreticko-logická metoda*. Tvoří základ systémového přístupu oboru k předmětu, jímž se zabývá.

Teoreticko-logickou metodu vědního oboru nutno odlišit od *speciálních metodik*, které někdy označujeme také jako „metody“. To jsou totiž jen formy jejího uplatnění, s nimiž souvisejí používané výzkumné techniky.

Nejobecnější teoreticko-logickou metodou všech věd je *metoda materialistické dialektiky, dialektická logika*. Jejími prvky jsou všechny kategorie materialistické dialektiky a její tři základní vědecké zákony.

Zde je i nejobecnější jádro systémového přístupu ve vědě. Zachytit toto nejobecnější u kterékoli speciální vědy možno jen ve zvláštním — v její *specifické* teoreticko-logické metodě.

Marx podrobně analyzoval specifickou teoreticko-logickou metodu *politické ekonomie* [Marx 1971: 54—62]. Dokázal, že nejjednoduššími prvky této její specifické logiky jsou ekonomické pojmy, kategorie a zákony. Ty jsou základem systémového přístupu k předmětu politické ekonomie. Napsáním *Kapitálu* Marx tento svůj důkaz dovršil.

Dílo klasiků potvrzuje, že také *teorie vědeckého komunismu* má svou specifickou teoreticko-logickou metodu, svou specifickou logiku. Ta se rovněž opírá o vědecké pojmy, kategorie a zákony oboru, které jsou jejími nejjednoduššími prvky.

Protože základní teorií oboru je teorie historického poslání a vedoucí úlohy dělnické třídy, jsou objektivní zákony, které tato teorie odráží, přirozeným základem všech zákonů a kategorií vědeckého komunismu. Mezi ně dále patří zákony a kategorie sociálně politických souvislostí vývojových etap socialismu, socialistického politického systému, vědeckotechnické revoluce, socialistického způsobu života, společenského řízení atd.

Také tato specifická logika oboru tvoří základ systémového přístupu k jeho předmětu — k objektivnímu systému zákonů integrujícího vlivu politiky hnutí dělnické třídy, vedeného komunistickými stranami, při uskutečňování mnohotvárných společenských proměn na cestě lidstva od kapitalismu k socialismu a komunismu. Jak se tato specifická teoreticko-logická metoda vědeckého komunismu utvářela?

Vývoj každého teoretického vědního oboru — to je *proces vzájemného působení mezi teorií a fakty* ($F \rightleftharpoons T$). Tento proces má dvě základní fáze.

První fázi tvoří odraz faktů (F) v teorii. Jednotlivými momenty tohoto odrazu jsou dílčí *teoretické poznatky* o předmětu, zachycené v jednotlivých pojmech, kategoriích a vědeckých zákonech (TP). *Teorie* není jen jejich mechanickým součtem, ale jejich spojením v *organický systém* (T) — v tento odraz objektivního systému zákonů pohybu a vývoje určité oblasti světa. Strukturu této první fáze možno tedy vyjádřit takto:

$$F \rightarrow TP \rightarrow T$$

Pokud bychom však absolutizovali jen tuto první fázi, jevil by se vznik a vývoj teorie jako pouhý *pasivní produkt* odrazu faktů. Poznání jakoby se tedy vyčerpávalo *indukcí*.

Teorie jakoby byla jen trpným objektem, neustále prolamovaným poznatký z dalších a nových faktů. Jakoby neměla žádnou vlastní vnitřní kontinuitu, ale vyvíjela se v neustálé *diskontinuitě*. Jakoby tedy nemohla ze všech těchto důvodů mít v poznání žádnou aktivní úlohu — pouze popisně evidovat realitu.

Vzájemné působení mezi teorií a fakty má však *druhou* fázi, která je zcela protichůdná první. Spočívá v *aktivním pronikání* (aplikaci) teorie do poznávání dalších a nových faktů.

Zjištěné pojmy, kategorie a vědecké zákony (TP), spojené v organický systém (T), se *transformují* v nejjednodušší prvky specifické teoreticko-logické systémové *metody* (TM) dalšího přístupu k předmětu oboru (TP → T → TM). Dosažené závěry teorie (T), transformované v její metodu (TM), střetající se s dalšími a novými fakty (F'), umožňují takto docházet ke stále hlubším a bohatším poznatkům. Strukturu druhé fáze tedy možno zachytit takto:

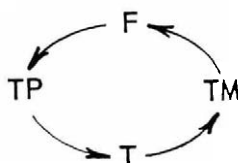
$$T \rightarrow TM \rightarrow F'$$

Kdybychom absolutizovali jen *druhou* fázi, vstupovala by ovšem do popředí výlučně *aktivní úloha* teorie vůči faktům, její „aplikace“ — tedy *dedukce*. Opačný vztah (závislost teorie na faktech a z ní vyplývající indukce) by se v této představě zcela ztrácel. Jako by byl závazný jen pro historii vzniku teorie, při jejím využívání a dalším vývoji však již pozbýval platnosti.

Zdálo by se, že se každá teorie vyvíjí v absolutní *kontinuitě*, popřípadě že je zcela neměnná. Teoretické uvažování by se tak uzavřelo do bludného kruhu plané spekulace, stalo by se dogmatickým.

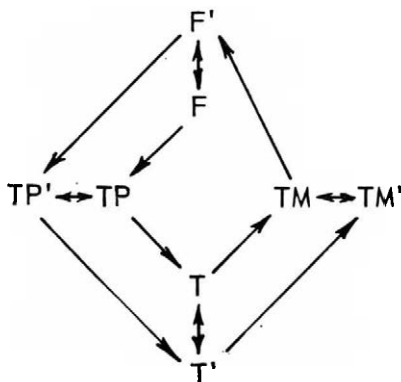
Skutečný proces vzájemného působení mezi teorií a fakty je *dynamický*. Předpokládá neustálou *návaznost* obou svých fází, které se spojují v neustále se rozvíjející cyklus:

1. fáze:
odraz
indukce
diskontinuita
teorie

2. fáze:
nástroj
dedukce
kontinuita
teorie

Schéma ukazuje, že teorie je takovým *odrazem* systému faktů (1.), který se neustále transformuje v aktivní *nástroj* jejich další systémové analýzy a přetváření (2.). Indukce, která si vynucuje prohlubování dřívějších závěrů teorie, takže vede k jejich vnitřní diskontinuitě (1.), tedy neustále přerůstá ve svůj opak — v dedukci, založenou na aplikaci teorie, tj. na její vnitřní *kontinuitě* (2.). Tím se pak sama indukce v každém následujícím koloběhu cyklu dále obohacuje a prohlubuje (1.). Výše uvedený cyklus se tedy neuskutečňuje v uzavřeném kruhu, nýbrž ve spirále:

Každá další etapa koloběhu cyklu opakuje strukturu obou fází předchozí etapy. Přitom se však obsah jejích jednotlivých článků zároveň postupně krok za krokem dále upřesňuje a rozvíjí.

Z cyklu je tedy zjevné, že *východiskem* teoreticko-logické metody každé vědy jsou vždy teoretické poznatky o jejím předmětu, jichž tato věda již dosáhla a které se systémově sjednocují v její teorii i metodu ($TP \rightarrow T \rightarrow TM$). Proto použití této metody k rozboru dalších a nových faktů umožňuje *permanентně prověřovat* nejen ji samu, ale tím zároveň i dříve dosažené teoretické poznatky o předmětu dané vědy, které se v její metodě promítly ($TP \leftrightarrow T \leftrightarrow TM \leftrightarrow F$).

Tak se specifická teoreticko-logická metoda stává nutným nástrojem systémového přístupu teoretické vědy k faktům, umožňujícím neustále prolamovat kruh starších teoretických poznatků, upřesňovat je, rozvíjet a doplňovat novými. Tím tato metoda neustále *přetváří i sebe samu*.

Marx, Engels i Lenin při konstituování tří součástí marxismu i při jejich dalším propracovávání velmi důsledně využívali tyto *vzájemné vazby mezi dosahovanými teoretickými poznatky o zkoumaném předmětu a teoreticko-logickou metodou rozboru dalších faktů*. Zde tkví jeden z klíčových předpokladů výsledků jejich vědeckého díla, na něž navazujeme.

Zmíněné vzájemné vazby byly neoddělitelné i od konstituování *marxisticko-leninské filozofie*. To se týká například i vědeckého materialistického řešení základní otázky filozofie — této klíčové teoretické výpovědi o jejím *předmětu*, o materiální podstatě světa —, objektivního systému všech zákonů pohybu a vývoje přírody, společnosti i myšlení.

Jakmile totiž zakladatelé marxismu k tomuto řešení dospěli, okamžitě je aplikovali jako klíčový prvek vědecké materialistické teoreticko-logické systémové *metody* rozboru dalších faktů, zjišťování jejich místa v objektivním zákonitém dynamickém systému pohybu a vývoje materiálně jednotného světa. Tím se tento klíčový teoretický závěr stále bohatěji prověřoval a zároveň dále konkretizoval i rozvíjel, například také v oblasti materialistického pojetí společenského pohybu a vývoje.

Nezbytnost těsného sepětí obou těchto funkcí vědeckého materialistického řešení základní otázky filozofie dokazuje a dokumentuje B. Engels například v práci *Ludvík Feuerbach a vyústění německé klasické filozofie* [Marx–Engels 21, 1957: 291–336], později obdobně V. I. Lenin například v *Materialismu a empiriokriticismu* [Lenin, 14, 1957: 9–378]. Totéž platí i o všech dalších teoretických závěrech marxisticko-leninské filozofie.

To, co platí o základní otázce filozofie, týká se i materialistické dialektiky. Vznikla a vyvíjí se jako teorie — jako pravdivý systémový odraz nejobecnějších zákonů pohybu a vývoje světa. Jen proto se stala nejobecnější teoreticko-logickou systémovou metodou všech věd.

Obdobně klíčový význam měla zmíněná vzájemná vazba i při konstituování politické ekonomie. To všestranně potvrzuje rovněž postup, který Marx uplatnil v *Kapitálu*.

Například kategorie hodnoty a zákon hodnoty jsou na začátku tohoto díla *předmětem* teoretické analýzy [Marx 1953: 51–164]. Jakmile je však Marx vymezil, transformoval prostřednictvím teorie tyto poznatky o předmětu v klíčové prvky teoreticko-logické systémové *metody* analýzy i výkladu navazujících otázek: kapitálu a nadhodnoty [Marx 1953: 165–563], mzdy [Marx 1953: 564–594], akumulace kapitálu [Marx 1953: 595–814], oběhu kapitálu

[Marx 1954: 33–545], přeměny nadhodnoty v zisk a dále v průměrný zisk, [Marx 1955: 35–226], zákona sestupné tendence míry zisku [Marx 1955: 227–284] atd. atd. Tím je takto neustále dále obohacoval a rozvíjel.

Analogicky postupoval rovněž Lenin v celém svém ekonomickém díle – v knize *Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu* [Lenin 22, 1957: 201–328] i v dalších pracích. Teoretické poznatky o předmětu politické ekonomie, sjednocené v teoretický systém a použité jako nejjednodušší prvky navazující specifické teoreticko-logické systémové metody dalšího zkoumání, se tak stále hlouběji prověřovaly, rozvíjely a doplňovaly novými.

Totéž platí i o třetí součásti marxisticko-leninské revoluční teorie, o *vědeckém komunismu*. Důkaz o tom možno podat i na vzniku a rozvoji základní teorie oboru, teorie historického poslání a vedoucí úlohy dělnické třídy.

Prvním krokem k vymezení historického poslání dělnické třídy byl známý Marxův výrok v *Úvodu ke kritice Hegelovy filozofie práva*: „Jestliže proletariát žádá *negaci* soukromého vlastnictví, pak jen razí jako *princip společnosti* to, co společnost razila jako jeho princip, co bylo v něm bez jeho přičinění ztělesněno jako negativní rezultat společnosti“ [Marx–Engels 1, 1956: 414].

To byl první, zatím předběžný úsudek o ekonomické determinovanosti pohybu a vývoje proletariátu, dělnické třídy za kapitalismu – o této hybné síle jejího historického poslání. K podrobnějšímu rozboru bylo třeba teprve přistoupit. Základy strategie teoreticko-logické systémové metody tohoto dalšího rozboru, které Marx důledně uplatňoval a rozvíjel v celém svém díle, však byly jako v základní buňce objeveny již zde.

Tyto první postřehy o zkoumaném *předmětu* totiž kladly řadu velice podstatných dalších otázek. Ty se prostřednictvím vznikající teorie transformovaly v nejjednodušší prvky teoreticko-logické systémové *metody* analýzy dalších faktů, v základy logiky této analýzy. Tím se postupně dále prověřovaly i rozvíjely (TP ↔ T ↔ TM ↔ F').

Jedním z postupných kroků na této cestě byly i Marxovy *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844* [Marx 1961: 61–83]. Rodící se teoreticko-logická metoda vědeckého komunismu tak umožňovala zachycovat základní obrysy ekonomické determinovanosti pohybu a vývoje dělnické třídy stále hlouběji (Marx–Engels ve *Svaté rodině* [Marx–Engels 2, 1957: 50–51]).

Nyní Marx a Engels přistoupili k uplatnění již poznanych prvků této teoreticko-logické systémové metody *při rozboru* historického materiálu o zkoumané látce. Výsledkem byl nejprve stručný nástin hlavních etap dějinného formování proletariátu jako třídy, směřujícího k jejímu dozrání v hegmona socialistické revoluce (Marx–Engels v 1. kapitole *Německé ideologie* [Marx–Engels 3, 1958: 74]).

Tyto základy teoretické zkratky historie realizace ekonomické determinovanosti pohybu a vývoje dělnické třídy se pak obdobnou cestou dále rozvíjely (K. Marx v *Bídě filozofie* [Marx–Engels 4, 1958: 191–196]). Použití rodící se teoreticko-logické systémové metody oboru k utřídění a rozboru faktů odrážejících historickou periodizaci formování dělnické třídy tak vedlo k *dalším teoretickým poznatkům*. Ty se organicky spojovaly v základy teoretického systému a touto cestou se opět transformovaly v prohlubující se teoreticko-logické systémové metody oboru, sloužící k analýze dalších a nových faktů.

Cyklus $TP \leftrightarrow T \leftrightarrow TM \leftrightarrow F'$ tak postupně procházel mnoha na sebe navazujícími koloběhy. Jedním ze zvlášť významných postupných výsledků na této cestě byl vznik vědecké hypotézy o historickém poslání dělnické třídy, shrnující v sobě již celý systém komplexu dosažených závěrů (Marx–Engels v 1. kapitole *Manifestu komunistické strany* [Marx–Engels 4, 1958: 434–439]). V následujících pracích se hypotéza toutéž cestou dále prohlubovala. V Marxově *Kapitálu* pak přerostla ve vědeckou teorii.

Obdobné dynamické vztahy, vyplývající ze vzájemných vazeb mezi teoretickými poznatky o zkoumaném předmětu, z jejich shrnování v teoretický systém a z jejich transformace v teoreticko-logickou systémovou metodu analýzy dalších i nových faktů se v díle klasiků prosazovaly i při formování vědeckých závěrů o zákonité nevyhnutelnosti vedoucí úlohy dělnické třídy s revoluční marxisticko-leninskou stranou v čele. Stejně tomu bylo i u další látky oboru vědecký komunismus, která na teorii historického poslání a vedoucí úlohy dělnické třídy navazuje.

Tak se formoval pojmový a kategoriální aparát vědeckého komunismu i jeho jednotlivé vědecké zákony. Konstituovala se jedna ze tří součástí marxisticko-leninské teorie. Její rozvinutí pro současnou vývojovou epochu světa je dílem V. I. Lenina.

Leninův postup dále ukazuje cestu i pro současný další rozvoj oboru. Zvlášť bohatý a velice názorný materiál o tomto leninském postupu podává kniha *Stát a revoluce*. Možno odtud odvodit několik základních závěrů o tom, jak využívat teoreticko-metodologického přínosu klasiků i dnes:

1. Podnětem k napsání *Státu a revoluce* byly aktuální potřeby politické praxe revolučního komunistického dělnického hnutí. Autora motivovaly k napsání knihy s touto praxí související fakty, které nasvědčovaly tomu, že v Rusku nastal předvečer první vítězné socialistické revoluce.

Ve zmíněné práci Lenin vytvořil předpoklady pro konkrétní vědeckokomunistickou systémovou analýzu těchto specifických faktů, umožňující odvodit z nich závěry pro praxi strany.

To vyžadovalo

a) vrátit se speciálně k těm Marxovým a Engelsovým závěrům, které se týkaly konkrétně předmětu této analýzy;

b) při jejich výběru dodržet především vnitřní, tj. pojmovou souvislost s předmětem analýzy – a to i nezávisle na termínech, které Marx a Engels použili;

c) ujasnit tak základní prvky zákonitého pohybu a vývoje státu a revoluce (tj. kategorie, které je odrážejí);

d) rekonstruovat konkrétní teoretický systém, jehož dílčími momenty tyto základní prvky jsou.

Napsání *Státu a revoluce* tedy Leninovi umožnilo transformovat tento systém v konkrétní teoreticko-logickou metodu systémové analýzy faktů z tehdejšího Ruska – v tuto specifickou logiku jejich poznání. Svědectví o tom podávají všechny jeho pozdější stati, v nichž na toto dílo navázal. V mnoha z nich se na ně proto odvolává dokonce výslovně (2).

(2) Jsou to: Lenin, V. I.: *Udrží bolševici státní moc?* [26, 1956: 90]; *Referát o revizi programu a o změně názvu strany*, přednesený na VII. sjezdu KSR(b) v březnu 1918 [27, 1955: 126–127]; *Referát o nejbližších úkolech sovětské moci*, přednesený na 4. zasedání ÚVVV v dubnu 1918 [tamtéž 296–299]; *O „levém“ dětinství a maloměstství* [tamtéž 348–350]; *Dopis V. V. Vorovskému*, roku 1918 [35, 1957: 232]; *Proletářská revoluce a renegát Kautsky*, kratší stať z roku 1918 [28, 1955: 101–103]; *O úko-*

Stejně názorným svědectvím byla i celá tehdejší Leninova politická praxe. To vše mu umožňovalo, aby rekonstruovaný Marxův a Engelsův konkrétní teoretický systém státu a revoluce v celé této široké souvislosti na podkladě aktuálních faktů znovu prověřoval a dále rozvíjel.

2. Rekonstrukce Marxova a Engelsova konkrétního teoretického systému státu a revoluce vyžadovala, aby se Lenin opřel o *poměrně značný počet odkazů* na jejich dílo a aby zároveň použil *dosti rozsáhlých citací*. Jeho poznámka hned na začátku I. kapitoly potvrzuje, že tento postup byl cílevědomý.

Píše: „... v době, kdy jsou neslýchaně rozšířeny zkomoleniny marxismu, je naším nejprřednějším úkolem *obnovit pravé Marxovo učení o státu* (podtrženo I. H.). K tomu je zapotřebí *uvést celou řadu dlouhých citátů z vlastních Marxových a Engelsových spisů* (podtrženo I. H.). Dlouhé citáty učiní ovšem výklad těžkopádným a nijak nepřispějí k jeho popularnosti. Ale obejít se bez nich naprosto nelze. Všechna, nebo aspoň rozhodující místa musí být uvedena v co nejúplnějším znění, aby si čtenář mohl utvořit samostatnou představu o *souhrnu názorů vědeckého socialismu* (3) a o *vývoji těchto názorů, jakož i proto, aby bylo dokumentárně dokázáno a názorně ukázáno, jak jsou tyto názory komoleny panujícím „kautskyánstvím“* (zdůrazněno I. H.).“ [Lenin 25, 1956: 395–396]

Počet zařazených odkazů a délka citací tedy přímo vyplynuly z Leninova záměru zachytit „souhrn názorů vědeckého socialismu“ o státu a revoluci (zvláště o socialistické revoluci). Hlavní příčinou záměru byla potřeba pozitivně se opřít o Marxovo a Engelsovo dílo při řešení aktuálních úkolů tehdejší politické praxe. Nutnost odrazit nápor revizionismu (kautskyánství) tuto potřebu dále násobila. Nebylo tedy možno postupovat jinak.

3. Rekonstrukce zároveň předpokládala *velice konkrétní práci s použitými odkazy*. Proto Lenin vždy podává *jednoznačnou dokumentaci* každého z nich — příslušnou citaci z Marxova a Engelsova díla, *dostatečně širokou*, aby byl smysl odkazu nesporný. Kde je třeba, stručně informuje i o jejím kontextu.

Zároveň ihned po citaci vždy zařazuje *vlastní shrnující velmi přesnou interpretaci* citovaného textu. Ve zkratce tlumočí jádro jejího obsahu, které ji vnitřně spojuje s dalšími uvedenými odkazy, aby pak s tímto jádrem dále pracoval. Tak zachycuje *jednotlivé základní prvky* Marxova a Engelsova konkrétního teoretického systému státu a revoluce. Naprosto se však neomezuje jen na jejich popisný výčet.

4. Rekonstrukce vyžadovala, aby byly stejně konkrétně zkoumány také *systémové vztahy mezi jednotlivými základními prvky* zachycenými v citovaných závěrech. Přitom Lenin ve II., III. a IV. kapitole *Státu a revoluce*, kam zařadil největší okruh odkazů na Marxovo a Engelsovo dílo, postupuje takto:

lech III. internacionály, rok 1919 [29, 1955: 507]; *Dopis Sylvii Pankhurstové* z roku 1919 [tamtéž 557]; *Teze o diktatuře proletariátu*, rok 1919 [30, 1955: 90]; *Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu*, rok 1920 [31, 1955: 28–29]; *Plán brožury o naturální dani*, rok 1921 [32, 1955: 338].

(3) Když Sovětský svaz zahájil výstavbu komunismu, přestali jsme tento obor označovat jako vědecký socialismus a nazýváme jej nyní vědecký komunismus.

a) Vychází z *historické struktury* sledovaného materiálu. To znamená, že při členění zmíněných kapitol důsledně respektuje *objektivní historii faktů* rozvoje revolučního dělnického hnutí, která soustřeďovala Marxovu a Engelsovu pozornost na otázky státu a revoluce (4). Když transformuje systém teoretických poznatků prostřednictvím teorie v prvky teoreticko-logické systémové metody analýzy dalšího materiálu, je tato stránka postupu mimořádně důležitá. Vždyť poznání, z *jakých dřívějších* faktů určitý teoretický závěr vychází, je předpokladem pro to, abychom mohli odpovědně posoudit, při analýze *kterých současných* faktů se o něj nutno opírat a jak.

V těchto širších historických souvislostech potom Lenin při rozboru Marxových a Engelsových závěrů o státu a revoluci zároveň důsledně respektuje *genezi jejich vlastního poznání*. Řadí odkazy na jejich dílo výlučně v tom sledu, jak postupně své závěry formulovali (5). I to je nezbytná podmínka transformace teoretických poznatků prostřednictvím teorie v prvky teoreticko-logické metody. Umožňuje zabránit absolutizaci dílčích úsudků na úkor celého teoretického systému. Je předpokladem pro to, abychom je pojali právě *jen jako jednotlivé prvky celého sledovaného teoretického systému*, jimiž jsou.

b) Zjištění obou zmíněných stránek historické struktury Marxových a Engelsových závěrů není Leninovi cílem, nýbrž prostředkem *k odhalení jejich skrytých teoreticko-logických vazeb*. Proto obrací jejich historickou souvislost v jistém smyslu „*naruby*“. Vždyť čím zralejší určitý závěr je, tím hlouběji k podstatě zkoumané látky proniká.

Vychází tedy ze závěru odrážejícího *nejvyzrálejší vývojový stupeň* Marxova a Engelsova poznání sledované látky. Za jeho pomoci pak podrobuje rozboru skryté teoreticko-logické vazby mezi jejich závěry dřívějšími. Potud je Leninův postup odhalování těchto vazeb naopak do určité míry *protichůdný* časovému pořadí vzniku jednotlivých Marxových a Engelsových závěrů o sledované látce v historické genezi jejich poznání.

Lenin totiž používá jako *východiska* k rozboru starších Marxových a Engelsových závěrů o státu a revoluci Engelsovu poznámku v *Anti-Dühringu*, tj. v práci, která patří do *nejvyzrálejšího* období. Zařazuje ji již do závěrečné části I. kapitoly *Státu a revoluce* — tedy před rozbor *těch Marxových a Engelsových závěrů, které ji časově předcházely* [Lenin 25, 1956: 405—406]. Ty pak sleduje v jejich chronologickém pořadí.

Činí tak proto, že tato poznámka v sobě svým způsobem *akumuluje jejich podstatné prvky* a usnadňuje orientaci v nich. Přesto Lenin nepovažuje za možné omezit pozornost jen na ni.

(4) Podkladem Marxových a Engelsových závěrů, které Lenin sleduje ve II. kapitole, byly fakty o předvečeru revoluce v letech 1848—1858 a o jejich výsledcích. Ve III. kapitole to byly fakty o Pařížské komuně, rok 1871. Ve IV. kapitole to pak byly fakty od období po porážce Komuny až k období po vzniku II. internacionály, rok 1889.

(5) Marx, K.: *Bída filozofie* (1847); Marx, K. — Engels, B.: *Manifest komunistické strany* (1847); Marx, K.: *Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta* (1852); *Marxův dopis Weydemeierovi* (1852); *Marxův dopis Kugelmanovi* (1871); Marx, K.: *Občanská válka ve Francii* (1871); Engels, B.: *K bytové otázce* (1873); *drobnější Marxovy a Engelsovy stati z roku 1873*; *Engelsův dopis Bebelovi* (1875); Engels, B.: *Kritika návrhu Erfurtského programu* (1891); Engelsova předmluva ke 3. vydání *Občanské války ve Francii* (1891) a Engelsova stať z roku 1894.

Vychází zřejmě z toho, že ani tuto poznámku — vzdor její souhrnnější povaze — nelze pojímat jako nějakou „vyčerpávající definici“ vztahů státu a revoluce, neboť takové vyčerpávající definice nejsou vůbec možné. Takový úsudek vyjadřuje krátce před napsáním *Státu a revoluce* v knize *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu*. Píše, že žádné definice „nikdy nemohou obsáhnout všestrannou souvislost jevu v jeho plném vývoji“ [Lenin 22, 1957: 287] — tedy zachytit celý zákonitý systém jeho pohybu a vývoje. Toto pojetí bylo v plné shodě s obdobným závěrem, který vyjádřil již dříve Engels a podrobně jej zdůvodnil Marxovým postupem v *Kapitálu*. [Marx 1955: 22].

Pokud tedy chceme, aby se naše poznání co možno nejvíce přiblížilo k objektivnímu zákonitému systému pohybu a vývoje určité oblasti světa, nikdy nevystačíme s jedinou definicí. Nezbyvá než *opřít se o řetěz na sebe systémově navazujících definic*. Proto ani při studiu díla klasiků nejde vědeckému komunismu o hledání jednoho vyčerpávajícího závěru o určitém problému. Jde vždy o zjištění *řady navzájem systémově zřetězených závěrů*, které k tomuto problému podali.

Nejvyzrálejší závěr (definice) nikdy nemůže nahradit celou tuto řadu. I když v sobě akumuluje podstatné prvky všech předchozích, může je shrnout pouze ve zkratce *pomocí racionální abstrakce*. Tak se stává svého druhu *klíčem* k odhalení bohatství teoreticko-logických vazeb *konkrétnější látky*, zachycené v *dřívějších* závěrech, na něž navázal. Zhodnocuje se však teprve, když jej jako takového klíče skutečně použijeme.

Na tom Lenin založil svůj rozbor ve *Státu a revoluci*. Tím že konfrontoval Engelsovu poznámku v *Anti-Dühringu* se staršími Marxovými a Engelsovy závěry, dosáhl *dvojího* výsledku.

Na *jedné straně* prověřil a *konkretizoval* obsah této poznámky. Dokázal, že obsahuje závěr o zásadním rozdílu mezi likvidací klasického (buržoazního) státu, která je výsledkem vítězné socialistické revoluce, a mezi *následujícím procesem* postupného odumírání socialistického státu. Tento závěr že v sobě *nepřímo* obsahuje všechny předchozí Marxovy a Engelsovy úsudky o této látce, protože z nich *vyplyvá*.

Postup výkladu si vynutil, aby shrnutí této konkretizace zařadil hned do závěru I. kapitoly [Lenin 25, 1956: 406—411]. Podrobnější konfrontací, z níž k tomuto shrnutí při badatelské práci došel, je ovšem až obsah II., III. a IV. kapitoly.

Na *druhé straně* touto konfrontací ujasnil vnitřní teoreticko-logické vazby mezi staršími Marxovými a Engelsovy závěry, zařazenými do těchto tří kapitol. Odhalil jejich skryté *systémové spojení*.

Dokázal, že převážná část těchto závěrů se vzhledem k tehdy nejaktuálnějším úkolům revolučního boje dělnické třídy týkala *likvidace klasického (buržoazního) státu socialistickou revolucí*. Sem patří například citované závěry z *Manifestu* (charakteristika státu rodícího se v socialistické revoluci jako „proletariátu zorganizovaného v panující třídu“ [Lenin 25, 1956: 412], z *Osmnáctého brumairu Ludvíka Bonaparta* (rozdíl mezi vlivem buržoazní a socialistické revoluce na vývoj státu) [Lenin 25, 1956: 415—416], z *dopisu Kugelmannovi* (prognóza přístupu všech socialistických revolucí ke klasickému, tj. buržoaznímu státu) [Lenin 25, 1956: 425], z *Občanské války ve Francii* (analýza přístupu Pařížské komuny k řešení vztahu mezi státem a revolucí) [Lenin 25, 1956: 428—443], z knihy *K bytové otázce* (k významu dobytí politické moci dělnickou třídou pro řešení dalších úkolů revoluce) [Lenin 25, 1956: 412] atd.

Další část závěrů vypovídá o *perspektivě dlouhodobého procesu postupného odumírání socialistického státu, nastoleného vítěznou socialistickou revolucí*. Sem patří odkazy na *Bídu filozofie* (cílem dosáhnout úplného zániku státu je neoddelitelnou součástí konečného programu hnutí) [Lenin 25, 1956: 449], na článek *O autoritě* (kritika iluzorní přeměny tohoto dlouhodobého cíle v bezprostřední cíl hned na samém počátku revoluce) [Lenin 25, 1956: 451—452], na *dopis Bebelovi* [Lenin 25, 1956: 477—488] atd.

Na druhou část potom bezprostředně navazuje také celá následující V. kapitola *Státu a revoluce*, věnovaná odlišnosti dvou vývojových fází komunistické sociálně ekonomické formace. První fáze ještě nutně vyžaduje socialistický stát. Ve druhé fázi již nebude státu; nahradí jej všelidová komunistická samospráva. Lenin uvádí k tomuto dělení dvou fází komunistické formace odkazy na Marxovu *Kritiku Gethajského programu* [Lenin 25, 1956: 449], které organicky souvisejí s veškerým předchozím odkazovým aparátem.

Rozborem teoreticko-logických systémových vazeb mezi všemi zachycenými Marxovými a Engelsovými závěry Lenin dovršil *rekonstrukci jejich konkrétního teoretického systému zákonů pohybu a vývoje státu a revoluce*. Tento výsledek byl ovšem podmíněn i respektováním některých dalších souvislostí.

Lenin k němu dospěl jen proto, že při celé této rekonstrukci bral důsledně v úvahu také všechny ostatní obsahové oblasti vědeckého komunismu, především jeho základní teorii — teorii historického poslání a vedoucí úlohy dělnické třídy. Dále pak proto, že přistupoval k vědeckému komunismu v jeho organickém spojení s oběma ostatními součástmi marxismu.

Rekonstruovaný Marxův a Engelsův konkrétní teoretický systém zákonů pohybu a vývoje státu a revoluce transformoval v odpovídající *konkrétní teoreticko-logickou metodu systémové analýzy* příslušných aktuálních faktů. Vycházel z něj totiž při postupu kladení otázek, když tyto fakty analyzoval a také když shrnoval takto dosažené poznatky v syntézu, v závěry. Tím tento konkrétní teoretický systém zároveň dále prověřoval.

Postup navazování na Marxovo a Engelsovo dílo, který Lenin tak názorně uplatnil ve *Státu a revoluci*, je pro nás i dnes obecným návodem, jak se opírat o *hluboké konkrétní studium Marxova, Engelsova a Leninova díla při vědecko-komunistické systémové analýze současných faktů v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR*. Je to svého druhu *anatomie* základních obrysů postupu, který přitom nutno dodržet, ať již se zabýváme fakty souvisejícími s prohlubováním vedoucí úlohy dělnické třídy či se spojováním předností socialismu s vymoženostmi vědeckotechnické revoluce, popřípadě s jinými pro nás aktuálními otázkami.

Je nutné se učit tomuto leninskému postupu a důsledně jej využívat. Je to jeden z klíčových předpokladů dalšího rozvoje vědeckého komunismu i seznamování se s ním a jeho využívání v naší praxi.

S tímto leninským postupem se rozchází *živelné popisné empirické navazování na dílo klasiků*. Jeho nejcharakterističtější rysy jsou tyto:

1. Iluze, jako by teorie vědeckého komunismu obsažená v díle klasiků byla pouze jakýmsi *mechanickým konglomerátem* určité sumy jejich pouček. Odtud pak vyplývá i klamná představa, že je možné si tyto poučky osvojit jednou pro vždy a že tedy není nutné se k dílu klasiků neustále vracet.

Tyto popisné empirické přístupy odtrhují jednotlivé poznatky klasiků od jejich teoretického systému vědeckého komunismu a od jeho jednotlivých kon-

krétních rovin. Zároveň tento obor izolují od obou ostatních součástí marxismu i od ostatních věd a právě tak i od analýzy nových a dalších faktů.

2. Charakteristickým příznakem vědecké chudokrevnosti popisně empirického „navazování“ na dílo klasiků je *citátománie*. Její podstatou není kvantita použitých citací, jak se to někdy na první pohled zdá.

Podstatou citátomanie je *vnějškově popisný* způsob práce s odkazy. Tato podstata ovšem nejvíce bije do očí tam, kde je zařazeno citací více. Tak vzniká optický klam, jako by citátománie přímo vyplývala z „nadměrného“ počtu citací.

Ve skutečnosti *nejde* o citátománii, jestliže je v publikaci sice *značný počet* odkazů, ale ty zde slouží k rekonstrukci určitého konkrétního teoretického systému klasiků. Takový postup je nutný a plodný, jak to potvrzuje celé Leninovo dílo. Vždyť jen tento konkrétní teoretický systém možno transformovat v odpovídající teoreticko-logickou metodu vědeckého komunismu, umožňující systémovou analýzu určitého okruhu současných faktů.

Naproti tomu *jde* o citátománii dokonce i tehdy, jestliže je v publikaci *velice málo* citací z díla klasiků, ale ty zde jsou jen jakýmsi vnějškovými „transparenty“, sloužícími k ozdobnému „kolorování“ současného textu. Takový postup je zbytečný a zcela neplodný. Nedává skutečnou možnost opírat se o dílo klasiků a vycházet z něj při systémové analýze současných faktů.

3. Popisně empirická citátománie negativně ovlivňuje přístup *k jednotlivým odkazům* na dílo klasiků. Nevyvozuje totiž a nedokazuje obsah citovaných závěrů z jejich rozboru. Místo toho jim určitý obsah pouze přisuzuje, a to zpravidla nepřímou — kontextem, do něhož jsou zařazeny.

Jejich takto volně interpretovaný obsah se pak proto často hrubě rozchází s jejich skutečným obsahem. Tato *subjektivistická manipulace* je tím nebezpečnější, že se zdánlivě opírá právě o ty závěry klasiků, které ve skutečnosti zkresluje.

4. Popisně empirická citátománie má ještě negativnější dopad na *vzájemné vztahy mezi jednotlivými závěry klasiků a celým teoretickým systémem*. Buď jsou tyto širší souvislosti vůbec ztráceny ze zřetele, nebo jsou objasňovány zcela libovolně.

a) Je-li ve stati uváděno k jednomu problému více odkazů na dílo klasiků, nabývá jejich řazení podoby *historického eklekticismu*. Nebere se při něm ohled ani na časovou následnost faktů, které jsou v jednotlivých citovaných závěrech zobecněny, ani na genezi poznání klasiků. Tak se vytváří jakási „koláž“, která naprosto znemožňuje rekonstruovat příslušný teoretický systém.

b) Ze zmíněného historického eklekticismu organicky vyrůstá *eklektická vulgarizace logiky teoretického systému klasiků*. Někdy se místo tohoto systému podávají pouhý *mechanický součet* jeho prvků, jindy naproti tomu se sice naznačuje jejich systémová hierarchie, ale *zkresleně — uměle se konstruuje* nezávisle na skutečných vztazích.

Jindy vede popisný empirismus k pokusům nahradit teoretický systém *je-diným* závěrem klasiků — nezávisle na jejich starších závěrech, které jsou v něm shrnuty. Tak se ztrácí ze zřetele konkrétní podoba tohoto systému. Zbývá jen její zkratka pomocí abstrakce. Na takto zjednodušeném základě pak možno nad současnými konkrétními fakty pouze *planě spekulovat*. Nelze je však vědeckokomunisticky systémově analyzovat.

Nahodilému vzniku popisně empirického přístupu při navazování na dílo klasiků nelze nikdy plně a s konečnou platností zabránit. Podněty k němu poskytují samy zkoumané současné fakty, pro jejichž analýzu hledáme v díle klasiků východiska.

Dokud jsme nepronikli pod jejich vnějšíkový empirický povrch, dotud náš výklad těchto faktů zpravidla v té či oné míře reprodukuje alespoň některé prvky popisně empirického přístupu i k dílu klasiků. Není tedy divu, že na začátku každého vědeckokomunistického poznání je zmíněná tendence zcela přirozená.

Jsou jí vystaveni všichni, kdo začínají v oblasti teoreticko-badatelské práce se zkoumáním nového, dosud málo analyzovaného okruhu faktů. Může se to týkat i těch, jejichž poznatky jsou v dané etapě přínosem.

Tak je tomu ovšem jenom tehdy, nepřekračuje-li podléhání popisnému empirismu únosnou míru.

Zvláště jsou vlivu popisného empirismu vystaveni ti, kdo začínají vědecký komunismus teprve studovat. Když však známe a cílevědomě uplatňujeme leninský postup navazování na dílo klasiků, krok za krokem se s těmito mateřskými znaménky začínajícího poznání vyrovnáváme.

Něco zcela jiného je, když se popisně empirický způsob „navazování“ na dílo klasiků změní v *ustálenou techniku*. Může k tomu dojít z různých důvodů. Příčina může být v osobní pohodlnosti, popřípadě v návyku, nebo ve snaze najít za každou cenu „zdůvodnění“ určitého stanoviska apod.

Tak se popisný empirismus nakonec stává základem, na němž se konstruuje — jen údajně ze závěru klasiků, jim ve skutečnosti však zcela cizí — *vulgarizovaný systém*. Lze odtud dokonce konstruovat větší počet různých takto vulgarizovaných systémů — popřípadě i navzájem protichůdných.

Touto cestou se zrodil dogmatismus. Předkládá hlásaná dogmata k věření jako důslednou interpretaci závěrů klasiků. Ve skutečnosti jde však o popisně empirické vulgarizace těchto závěrů, citované velice povrchně.

Techniku dogmatismu přejímá také *revizionismus*, který jí využívá dokonce k záměrnému boji proti teorii vědeckého komunismu. Proto je tato technika zcela přijatelná i pro některé soudobé formy buržoazní ideologie a ideologie antikomunismu — zvláště pro tzv. *marxologii*, pro niž je velmi typická.

Důsledné uplatňování leninského vědeckokomunistického postupu navazování na dílo klasiků je proto prostředkem boje jak proti dogmatismu, tak proti revizionismu, právě tak jako proti všem formám soudobé buržoazní ideologie a antikomunismu. Především je ovšem *nástrojem vědeckokomunistické systematické analýzy současných faktů přispívajícím k pozitivnímu řešení současných úkolů světového komunistického revolučního dělnického hnutí, jejichž součástí jsou i úkoly budování rozvinuté socialistické společnosti v ČSSR*.

Literatura

- Lenin, V. I.: *Spisy*, sv. 14, Praha, SNPL 1957; sv. 22, Praha, SNPL 1957; sv. 25, Praha, SNPL 1956; sv. 26, Praha, Svoboda 1956; sv. 27, Praha, SNPL 1955; sv. 28, Praha, SNPL 1955; sv. 29, Praha, SNPL 1955; sv. 30, Praha, SNPL 1955; sv. 31, Praha, SNPL 1955; sv. 32, Praha, SNPL 1955; sv. 35, Praha, SNPL 1957.
Marx, K.: *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. Praha, SNPL 1961.
Marx, K.: *Kapitál I*. Praha, SNPL 1953; *Kapitál II*. Praha, SNPL 1954; *Kapitál III*. Praha, SNPL 1955.

Marx, K.: *Rukopisy „Grundrisse“ (Ekonomické rukopisy z let 1857—1859)*. Praha, Svoboda 1971.

Marx, K. — Engels, B.: *Spisy*, sv. 1, Praha, SNPL 1956; sv. 2, Praha, SNPL 1957; sv. 3, Praha, SNPL 1958; sv. 4, Praha, SNPL 1958; sv. 21, Praha, SNPL 1957.

Резюме

И. Груза: К проблематике дальнейшего развития теории научного коммунизма

Статья посвящена определению предмета и метода научного коммунизма. Автор исходит из того, что изучение обоих этих вопросов предполагает извлечение выводов из анализа специальных монографий данной отрасли — прежде всего работ Маркса, Энгельса и Ленина. Представленные выводы коротко обобщают достижения данной отрасли.

Объектом изучения научного коммунизма является постепенный переход всего человечества от капитализма к социализму и коммунизму. Это однако не означает, что все существенные стороны этого перехода и все его объективные законы входят исключительно в предмет научного коммунизма.

Наиболее общие из них являются составной частью предмета марксистско-ленинской философии, особенно исторического материализма. Предмет научного коммунизма более специфичен, так же, как и предмет марксистско-ленинской политической экономии.

Аналогично, постепенный переход от капитализма к социализму и коммунизму нельзя исключать из предмета марксистско-ленинской политической экономии. Ведь именно социально-экономическое движение и развитие капиталистического способа производства, т. е. данный предмет политической экономии капитализма, в последней инстанции требует замены капитализма социализмом. Аналогично, именно социально-экономическое движение и развитие социалистического способа производства, т. е. данный предмет политической экономии социализма, образует в конечном счете решающую основу всех общественных преобразований, происходящих в развитии социализма по направлению к высшей фазе, к коммунизму.

Предметом научного коммунизма является объективная система существенных сторон и законов интегрирующего влияния политики движения рабочего класса, руководимого партиями ленинского типа, коммунистическими партиями, при многосторонних общественных преобразованиях на пути постепенного перехода всего человечества от капитализма к социализму и коммунизму.

Метод науки, это способ применения и дальнейшего развития ее предмета. В виду того, что научный коммунизм — это теоретическая отрасль, ему свойственен теоретическо-логический метод, который необходимо отличать от специальных исследовательских методик и приемов, в которых он получает отражение.

Наиболее общим теоретическо-логическим методом всех наук является материалистическая диалектика, диалектическая логика. Ее ядром является самая общая объективная логика движения и развития природы и общества, отражающаяся в логике мышления.

Маркс особенно подробно анализировал специфическую объективную логику социально-экономических процессов, получающую отражение в специфическом теоретическо-логическом методе марксистско-ленинской политической экономии. Подробно он определил ее во введении к рукописи «Грундриссе» (в разделе Метод политической экономии), а подтвердил и проверил в «Капитале».

Труды классиков доказывают, что и предмет теории научного коммунизма имеет свою специфическую объективную логику, отдельные элементы которой выступают как категории и законы этой отрасли науки. Эта специфическая логика опять-таки образует основу ее специфического теоретическо-логического метода.

В ходе исследовательской работы в каждой отрасли науки всегда происходит многостороннее взаимодействие между ее предметом и методом. Автор прослеживает этот процесс в генезисе работ Маркса, посвященных определению и анализу основной теории научного коммунизма, теории исторической миссии и руководящей роли рабочего класса.

Используя теоретическо-логический метод научного коммунизма в научно-исследовательской работе служащей его дальнейшему развитию, необходимо опираться на результаты научных монографий, особенно на выводы работ классиков. В заключительной части статьи дается поэтому детальный анализ ленинского метода работы и его ссылок на труды Маркса и Энгельса в одном из главных ленинских произведений, в «Государстве и революции». Этот метод можно считать своего рода руководством по использованию теоретическо-методологического наследия классиков в современном исследовании в области научного коммунизма.

Summary

Hrůza I.: On Problems Connected with the Further Development of the Theory of Scientific Communism

The aim of the present paper is to define the subject and the methods of scientific communism. According to its underlying assumption, the investigation of both these issues requires conclusions to be drawn from the analysis of special monographs concerning the given branch of knowledge — especially of the works by Marx, Engels and Lenin. The conclusions presented herein briefly summarize the findings gained in this area.

The research subject of scientific communism is the gradual transition of all mankind from capitalism to socialism and communism. This of course does not imply that all the substantial aspects of this transition, and all its objective laws, are necessarily included in the subject of scientific communism.

The most general of them form a part of the subject of Marxist-Leninist philosophy, in particular of historical materialism. The subject of scientific communism is more specific. The same applies to the subject of Marxist-Leninist political economy.

Analogically, the gradual transition from capitalism to socialism and communism cannot be excluded from the subject of Marxist-Leninist political economy either. In fact it is just the socio-economic motion and the development of the capitalist mode of production — i. e. the subject of capitalist political economy — that ultimately enforces the replacement of capitalism by socialism. Similarly, it is just the socio-economic motion and the development of the socialist mode of production — i. e. the subject of political economy under socialism — that ultimately represents the principal basis of all social change taking place throughout the course of the development of socialism towards its higher phase, communism.

The subject of scientific communism is the objective system of essential aspects and laws of the integrating impact of the policy of the working-class movement headed by parties of the Leninist type, communist parties, in the manysided social transformations taking place on the way of a gradual transition of all mankind from capitalism to socialism and communism.

The method of a science is a mode of asserting and further developing its subject. Scientific communism, being a theoretical doctrine, disposes of an inherent theoretico-logical method which it is necessary to distinguish from special research methods and techniques wherein it is projected.

The most general theoretico-logical method of all sciences is materialistic dialectic, dialectical logic. Its core is the most general objective logic of the motion and evolution of both nature and society, reflected in the logic of reasoning.

Marx devoted particular attention to a detailed analysis of the specific objective logic of socio-economic processes, projected in the specific theoretico-logical method of Marxist-Leninist political economy. Its more detailed definition appeared in his introduction to the manuscript of "Grundrisse" (in the section Method of Political Economy), while its confirmation and verification were given forth in the Capital.

The classics' works supply the necessary evidence to support the fact that also the subject of the theory of scientific communism possesses its own specific objective logic whose single elements are projected as categories and laws of this branch of knowledge. This specific logic in turn forms basis underlying its specific theoretico-logical methods.

All research work in any branch of science necessarily involves a manysided interaction between its subject and its method. The present paper follows this process in its genesis in Marx's works concerned with defining and analyzing the basic theories of scientific communism, the theories of the working class' historical mission and leading role.

In applying the theoretico-logical method of scientific communism in all research work promoting its further development it is necessary to proceed from the issues of scientific monographs — particularly from conclusions arrived at by the classics. Hence the closing part of the paper brings a detailed analysis of Lenin's working procedure involving references to Marx's and Engels's work, as it was applied in one of his key works — State and Revolution. His method may be considered as a kind of instruction as to the possibility of proceeding from the theoretico-methodological heritage of the classics even while contemporary scientific-communism research is under way.